

kısa tanımları alaycı bir üslûpla yapılarak devrin ahlâkî çöküntüsüne dikkat çekilmektedir. **11. Fâlnâme-i Burûc** (*Tâli'nâme*) (iÜ Ktp., FY, nr. 123). Görünüşte burçlardan hareketle fal bakmayı konu edinen bu mensur risâlede her falın sonuna bir rubâî eklenmiş olup eserde fal baktıranlar ve falcılar kınanmakta ve alaya alınmaktadır. **12. Fâlnâme-i Vuûş u Tu-yûr**. Altmış kadar rubâiyi ihtiva etmektedir. Mevlânâ'nın "Mûsâ ile Çoban" adlı manzumesi taklit edilerek yazılan *Sengterâş* adlı seksen altı beyitlik bir mesnevi Ubeyd'e nisbet edilmişse de (*Külliyât*, s. 282) bu durum şüpheyle karşılanmıştır.

Ubeyd-i Zâkânî'nin *Külliyât*'ında yer alan mizah türü risâlelerinin büyük bir kısmı (*Ahlâku'l-eşrâf*, *Rişnâme*, *Şad Pend*, *Risâle-i Dilgüşâ*, *Risâle-i Ta'rîfât*, *Mellâd u Piyâz* ve bazı şiirler) Fransa'nın İstanbul başkonsolosu M. Ferté'nin mukaddimesiyle Mirza Habib Efendi tarafından *Müntehab-ı Letâ'if* adıyla neşredilmiştir (İstanbul 1303). Daha sonra kaside, gazel, kıta, rubâiler, terkihibend ve mesnevilerden oluşan şiirleriyle '*Uşşâknâme*'yi içeren *Külliyât*'ı Abbas İkbâl-i Âştîyânî *Külliyât-i 'Ubeyd-i Zâkânî* adıyla yayımlamış (Tahran 1321 hş.), daha sonra tercihibend, mesnevi, tazmin ve kıtalar, rubâilerle İstanbul'da basılan *Letâ'if*'teki eserleri de ekleyerek eseri iki cilt halinde tekrar neşretmiştir (Tahran 1331-1332 hş.). Pervîz-i Atâbekî *Külliyât*'ı yeniden yayımlamış (Tahran 1343 hş.); *Ahlâku'l-eşrâf*, *Rişnâme*, *Şad Pend*, *Risâle-i Dilgüşâ*, *Risâle-i Ta'rîfât*, *Mûş u Ğurbe* ile hikâyeleri *Hicviyyât* ve *Hezeliyyât* adıyla neşretmiş (nşr. Gulâm Hüseyin Fernûd, Tebriz 1969), Arapça *Nevâdirü'l-emşâl* ile *Şerhu'l-Çağmîni* hariç müellifin bilinen bütün eserlerini içeren *Külliyât*'ın on üç nüshaya dayalı tahkikli neşri Muhammed Ca'fer-i Mahcûb tarafından gerçekleştirilmiştir (New York 1999). Ubeyd-i Zâkânî, Osmanlı divan şairleri ve Tanzimat devri yazarlarınca takdir edilmiş, Ebüzziyâ Mehmed Tefvik sözlerinden seçmeler yaparak bunları Türkçe'ye çevirmiştir (*Müntehabât-ı Letâ'if*, İstanbul 1303). Hasan Cevâdî *Ahlâku'l-eşrâf*, *Risâle-i Ta'rîfât*, *Şad Pend*, *Risâle-i Dilgüşâ* ve *Mûş u Ğurbe*'yi İngilizce'ye tercüme etmiştir (*The Ethics of the Aristocrats and Other Satirical Works*, Piedmont 1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Ubeyd-i Zâkânî, *Külliyât-ı 'Ubeyd-i Zâkânî* (nşr. Abbas İkbâl-i Âştîyânî), Tahran 1376 hş.; Müstevfî, *Târih-i Güzide* (Nevâî), s. 805; Devlet-

şah, *Tezkiretü's-su'arâ* (nşr. Muhammed Ramazânî), Tahran 1366 hş., s. 217-221; Münzevî, *Fihrist*, II, 1527 vd.; III, 3247 vd.; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1958, s. 288-300; FME, s. 269-273; E. G. Browne, *Ez Sa'dî tâ Câmî* (trc. Ali Asgar Hikmet), Tahran 1351 hş., s. 312-340; Zebîhullah Safâ, *Târih-i Edebiyyât der İrân*, Tahran 2535 şş., III, 963-984; Hasan Çiftçi, '*Ubeyd-i Zâkânî: Toplumsal Görüşleri, Ahlak ve Felsefesi* (doktora tezi, 1996), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Erzurum 2000, s. 307-332; a.mlf., "Bir Fabl Olarak Fare ile Kedi Hikâyesinin Arkasındaki Mesaj", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1999, s. 57-66; a.mlf., "Yek Eşer-i Nâşinâhte ez 'Ubeyd-i Zâkânî", *İrânşinâsî*, XI/4, Maryland 2000, s. 873-876; Müctebâ Minovî, "Kıssa-i Mûş u Ğurbe-i Manzûm", *Yağmâ*, X/9, Tahran 1336 hş., s. 401-406; X/11 (1336 hş.), s. 483-488; Gulâm Hüseyin-i Yûsufî, "Şûhûtab'-yi Âğâh", a.e., XXV/9 (1351 hş.), s. 537-560; A. A. Haidari, "A Medieeval Persian Satirist", *BSOAS*, XLIX (1986), s. 117-127; Yûsuf Selâhaddin Abdüsselâm, "Manzûmetü Mûş ve Ğurbe", *Mecelletü Külliyyeti'l-lugât ve'l-terceme*, sy. 13, Kahire 1406/1986, s. 227-235; M. Ca'fer-i Mahcûb, "Mu'arrifî-yi Destnevîshâ-yi Âşâr-ı 'Ubeyd-i Zâkânî", *İrânşinâsî*, VI/1 (1373 hş.), s. 138-159; VI/2 (1373 hş.), s. 282-301; İrec-i Vâmîkî, "'Ubeyd-i Zâkânî", *Âşînâ*, VIII/33, Tahran 1375 hş., s. 51-62; Mahmûd Ümid Sâlâr, "Mülâhazatı der Bâre-i Letâ'if-i 'Ubeyd-i Zâkânî der Risâle-i Dilgüşâ", *İrânâme*, VI/2, New York 1988, s. 228-247; Tahsin Yazıcı, "'Ubeyd-i Zâkânî-i Kazvîni", *İA*, XIII, 1-2; J. T. P. de Bruijn, "'Ubayd-i Zâkânî", *EP* (İng.), X, 764.

HASAN ÇİFTÇİ

UBEYDE b. HÂRİS

(عبيدة بن الحارث)

Ebû'l-Hâris (Ebû Muâviye) Ubeyde b. el-Hâris b. Abdülmuttalib el-Kureşî (ö. 2/624)

Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, sahâbî.

Resûl-i Ekrem'den on yaş büyük olduğuna göre muhtemelen 561 yılında doğmuştur. Babası, Hz. Peygamber'in en büyük amcası Hâris b. Abdülmuttalib, annesi Sühayle bint Huzâî b. Huveyris'tir. Abdümenâfoğulları'nın en yaşlısı ve reisi olan Ubeyde, Hz. Peygamber'in tebliğini güvendiği kimselerle sınırlı tuttuğu dönemde henüz Dârülerkam'daki faaliyetlerine başlamadan önce Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla İslâm'ı kabul etti. Onun dokuzuncu müslüman olduğu zikredilir. Kardeşleri Tufeyl ve Husayn ile birlikte Medine'ye hicret etti. Burada önce Abdullah b. Seleme el-Aclânî'ye misafir oldular, ardından kendilerine bir yer tahsis edildi. Mekke'de Bilâl-i Habeşî, Medine'de Umeyr b. Humâm (İbn

Sa'd, III, 51) veya Amr b. Cemûh ile (*DİA*, III, 82) kardeş ilân edildi. Hicretten birkaç ay sonra (Şevval I / Nisan 623) Resûlullah onu muhacirlerden meydana gelen altmış veya seksen kişilik bir müfrezeyle kumandan tayin etti (bk. RÂBİĞ SERİYYESİ). Sancaktarlığını Ubeyde'nin hicret arkadaşı Mistah b. Üsâse'nin yaptığı bu müfreze, Ebû Süfyân başkanlığındaki kervanla Seniyyetülmerre'nin aşağısında Ahyâ suyunun yanında karşılaştı. Karşılıklı ok atışlarından sonra müşrikler hızla oradan uzaklaştı. Çarpışma sırasında büyük yararlık gösteren Sa'd b. Ebû Vakkâs müşrikler tarafından savaşta yaralanan ilk müslüman oldu. Bu askerî birlik aynı zamanda İslâm tarihinde ilk defa sancak ve bayrak kullanıldı. Ubeyde b. Hâris ve onunla aynı gün Sifülbahr'daki İs mevkine gönderilen bir seriyenin başındaki Hamza b. Abdülmuttalib, Resûl-i Ekrem döneminin ilk kumandanlarıdır.

Ubeyde'nin katıldığı ikinci muharebe Bedir Gazvesi olup Ubeyde burada savaş başlamadan önce Mekke müşriklerinin mübareze için çıkardığı üç kişiden biri olan Utbe b. Rebîa'nın karşısına çıktı. Ubeyde ve Utbe her iki ordunun en yaşlı savaşçıları idi. Bu mübarezede Hz. Ali ile Hamza düşmanlarını öldürdüler; Ubeyde ile Utbe yenemeyip birbirlerini yaraladılar. Altmış üç yaşındaki Ubeyde ayağına gelen kılıç darbesi yüzünden iki gün sonra Bedir'den dönülürken Safra mevkinde öldü ve buraya defnedildi. Hz. Peygamber'in çok itibar ettiği Ubeyde onun akrabaları arasındaki ilk şehiddir. Ubeyde'nin Muâviye, Avn, Münkız, Hâris, Muhammed, İbrâhim, Rayta, Hatice, Sühayle ve Safiyye adlı on çocuğu olmuştur (İbn Sa'd, III, 50). "Şu iki grup rableri hakkında çekişen iki hasımdır. İnkâr edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir. Onların başlarının üstünden kaynar su dökülecektir" meâlindeki âyetin (el-Hac 22/19) bazı kaynaklarda Bedir Gazvesi'nde gerçekleşen mübarezenin tarafları, dolayısıyla da Ubeyde b. Hâris hakkında nazil olduğu zikredilmektedir (Buhârî, "Meğâzî", 8; Müslim, "Tefsîr", 34).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *es-Sire*, s. 124, 288; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 50-52; İbn Hibbân, *es-Siretün-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ* (nşr. el-Hâfiz es-Seyyid Azîz Bek v.dğr.), Beyrut 1408/1987, s. 171-172; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 207-208; Zehebî, *Târihu'l-İslâm: el-Meğâzî*, s. 46, 57, 65; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 449; Şâmî, *Sübütü'l-hüdâ*, VI, 23; Ahmet Önkâl, "Amr b. Cemûh", *DİA*, III, 82.

EBUBEKİR SİFİL